

az emberi személyiség sokoldalú kibontakozását tekinti eszményének, s tudja, hogy ez csak a közösségekkel összehangoltan történhet, amelyeknek az egyes ember a tagja. Az önmegvalósítás programja tehát nála nem az egyéniség kultuszát jelenti, nem egyén és társadalom merev szembeállítását. Tudja és ábrázolja, hogy milyenek azok az emberek, akikkel a szocializmust fel kell építeni, s egyúttal azt is látja, hogy a szocializmus csak úgy építhető fel, ha közben az emberek is megváltoznak. S e változásból nem vonja ki magát sem. Kritika és önkritika szervesen épül egymásra.

Egyelőre inkább a változni nem tudás állapotát rajzolja, azokat a holtpont-helyzeteket, amelyeket ritkán követ felfelé ívelő változás. Emberi kapcsolatok romlanak meg, eszmények vesztik értéküket (*Feljegyzések az utolsó padból, Csak képzelet, mi?*). Felnövekedve, még a gyermekkor csodáiról, mítoszairól is kiderül, hogy hamisak (*Tagranoff, a majomember, Látogatás, A múltam kövületei*). A pozitív változás jelzése iróniával telített, s ez eleve valószínűtlenné teszi az értelmes cselekvést, amellyel az ember a maga sorsának kovácsa lehet (*Csak képzelet, mi?*). Bár a kötetet záró *Holtpont* tiszta helyzetet teremt: mindent újra lehet kezdeni. Folytatva az életet és az irodalmat is. Mert az irónia ellenére a külső vagy belső okok miatt megfeneklő, tragédiába hulló sorsok mind egyet sugallnak: nem szabad feladni önmagunkat. Értelmesen kell élni, mert csak úgy érdemes. (*Szépirodalmi, 1973.*)

VASY GÉZA

Raffai Sarolta: Morzsahegyek

Csaknem egy évtizede írta Raffai Sarolta máig legérvényesebb, legjobb művét, az *Egyszál magam* című regényt. Ez a nagy lélegzetű „prózavers” hozta írója számára a legnagyobb olvasói és kritikai sikert is. Méltán. Azóta sokféle és vitathatatlan értékekkel bíró munka került ki Raffai keze alól: három dráma, két kötet vers, egy könyvre való novella. Csak éppen regény nem. Az elsőhöz, a legjobb értelemben vett irodalmi szenzációt jelentő regényhez illeszthető kötet hosszú ideig váratott magára. Joggal hiányoltuk pedig mi mind, az író hívei, hiszen tudjuk: a regény az ő igazi hangszere. Ennek a billentyűin üti le indulatainak legkeményebb akkordjait, de ugyanezen a hangszerezen muzsikálja legtisztább pianissimóit is.

Végre itt az új regény, a *Morzsahegyek*, s újfönt megbizonyosodhatunk igazunkban: valóban a regény a legfontosabb műfaj Raffai életművében. Meglepetés vajon vagy éppen csalódás ez a könyv a hosszú várakozás után? A kérdést így nem is tehetjük föl. Mint minden igazi írói mű, ez a kisregény is csak erőszakoltan sorakoztatható más művek mellé. Külön világú, külön életű alkotás, amely — ha rokon-ságot tart is szerzője jogán az *Egyszál* magammal — mégiscsak új és más. Olyan hang, amelyet már egy másik lélegzetvétellel énekeltek ki. Nem véletlenül használom a szót. Valóban úgy érzem, Raffai Sarolta regényt is úgy teremt, ahogyan verset: egyetlen lélegzetvételre. Talán úgy is írja, egy nekirugaszkodásra. Erről pedig nem az egységes, töretlen stílus árulkodik elsősorban, hanem az a jól megfigyelhető sajátosság, hogy az olvasó előtt pergő dráma cselekményét, szereplőit az író valamely — de ugyancsak egyetlen — indulata mozgatja. Gyakran ismétljük a szót: egyetlen. Nem az első regény címe sugallja. A későbbi művek mind, de az új kisregény is. Raffai tehetségének talán legfontosabb jellemzője ez: oly tökéletesen tudja fókuszba állítani írói mikroszkópját, hogy a célba vett valóságdarab minden titkát fölfedheti, élénk vetitheti. A tárgy rendszerint egyetlen ember. Az első regényben különösen így állt ez, de ugyanezt látjuk a novellák többségében. Ezek-

hez képest némi változást jelent az új könyv. Főszereplője ugyan kétségkívül a Fiú, akivel életének igazán sorsdöntő hónapjait szenvedhetjük végig, ám — kockázatos merem a kijelentést, bármily furcsán hangzik is — a regény nem miatta íródott. Az indulatot, a teremtéshez szükséges feszültséget a kamaszok rettegett réme, ez az emberi bőrbe bújtatott szörny, a Tanfőnök néven szereplő „lélekidomár” indukálhatta. Innen lehet, hogy a figura oly hatalmasra növekszik. Illetlen, de a hordóhasú, minden ízében ellenszenves műhelyfőnökhöz mégis illő a kifejezés: rátehenkedik a többiekre. Önzőn magának követel minden olvasói figyelmet, alig-alig enged, hogy szeressünk, szánjunk, féltünk valakit a regény más szereplői közül. Azt akarja, hogy őt, csak őt figyeljük, s — gyűlöljük, amennyire csak lehet. (Ez sikerül is: ehhez hasonló undok figura kevés üldögél a magyar irodalom panoptikumában.)

A regény egyik hibájaként emlegetjük ezt vajon? Megtehetnénk, talán még elegáns tanáccsal is szolgálhatnánk: más lenne a helyzet, ha a Tanfőnök arcképe több groteszk vonással íródik, nem kellene őt ilyen elszántan gyűlölünk, több mosollyal és kevesebb dühvel figyelnénk, amikor kihajózik a műhelyajtón, s egy kaptára készült bosszantó sztereotípiáival órli kamaszaink idegeit. Igen, de akkor máshonnan idetévedt idegenként, civilként bolyongna ezen a színpadon. Itt azonban éppen nem elnéző mosolyunkat, hanem igenis gyűlöletünket követeli az író. Azt akarja éppen, hogy ne legyintsünk fanyar mosoly közben, amikor efféle kártevőkkel találkozunk. Mert lehet-e másnak nevezni azt, akinek munkásokat kellene nevelnie hivatása szerint (a szocialista társadalmat építő és vezető munkásokat!), ehelyett minden szavával, mozdulatával, egész erejével a céltól való eltávolodást segíti. Megvetésünket, gyűlöletünket is megérdemli tehát. Túlságosan erőre rajzolta ezt a figurát az író, valóban. Mégis azt mondhatjuk, okkal tette. Így látjuk csak teljes mélységében a poklot, amelyet valódi főhősünknek, a Fiúnak meg kell járnia. Így maradhat meg mégis a hitünk, hogy a széthullott értelmiségi család gyermeke, a már-már végzetes helyzetbe került kamasz erős akaratával, a Tanfőnöktől nagyon is különböző Mester bátorító pillantásaival, s a Fiúval együtt változó, formálódó társak megnyert bizalmával kijuthat élete hamar jött árkából, s fölléphet a partra, ahol titkokat ismerő munkáskezét várják a csavarok, motorok, kábelek. A munka várja tehát, jóízű és értelmes munka, amitől igazán embernek tudhatjuk magunkat.

Hosszú éveket vártunk az új regényre. A magyarázatot amúgy is megadhatnánk: Raffai Saroltát ezernyi gond várja naponta a közéleti, társadalmi szerep rengeteg időt, energiát követelő „műhelyében”. Kevesebb idő marad az írói műhelyre. Ez veszteség. Szerencsére a könyvből a nyereség olvasható ki inkább. A fölényes, némely területen minden bizonnyal egyedülálló gazdag valóságismeret, amelyről írása árulkodik, regényének egyik fő, ha nem a legfőbb értéke. Föllelhető tehát a műben a közéleti munka írói haszna is. Jó lenne mégis — habár ez ellentmondásnak tetszik — mindezt mihamarabb újabb regényen, regényeken is lemérni. (*Magvető*, 1974.)

ANNUS JÓZSEF